

خواهر آوازه‌های سرخ

شعر زن و ادبیات مقاومت استان مازندران

گردآوری: مریم رزاقی

کمیته ی تدوین ستاد کنگره ی سرداران و ده هزار شهید استان مازندران

سرشناسه: رزاقی، مریم، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور: خواهرآوازه های سرخ: شعر زن و ادبیات مقاومت استان مازندران
گردآوری مریم رزاقی.

مشخصات نشر: ساری: ستاد کنگره بزرگداشت سرداران و ده هزار شهید استان مازندران، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری: ۱۱۱ص.

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۴ -- مجموعه ها

موضوع: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹ - ۱۳۶۷ - شعر

شناسه افزوده: ستاد کنگره بزرگداشت سرداران و ده هزار شهید استان مازندران

رده بندی کنگره: PIR۴۱۹۰/ر۴خ۱۳۸۹

رده بندی دیویی: ۶۲۰.۸/۱۸۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۲۹۰۹۶

نگاره یادگاری شهیدان
شهادت

خواهر آوازه‌های سرخ

شعر زن و ادبیات مقاومت استان مازندران

گردآوری: مریم روزاکی

مدیر هنری: محمد صابر نوروز نژاد

ناشر: ستاد کنگره بزرگداشت سرداران و ده هزار شهید مازندران

قیمت: ۱۵۰۰ ریال شابک: ۹۶۴۰۵-۹-۹۶۴-۹۷۸

چاپ اول: ۱۳۸۹ شماری: ۳۰۰۰ نسخه

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

نشانی: مازندران، سالی، میدان امام (ره)، پستکشی خیابان جام جم

ستاد کنگره بزرگداشت سرداران و ده هزار شهید مازندران

تلفن مرکز پخش: ۷۵۱-۲۳۶-۱۵۱۰

فهرست

- سمیه ابراهیمی
- ۱۷..... سرب تنهایی
- ۱۸..... دیده بان
- ۱۹..... آسمان نشین
- زهرا اثنی عشری
- ۲۰..... خیمه سکوت
- ۲۲..... رهایی
- زهرا اکبری باکر
- ۲۳..... حد نصاب ها
- مزده پاک سرشت
- ۲۴..... مرد بی نشان
- ۲۶..... سلام مرا به فرشته ها برسان
- فاطمه توحیدی
- ۲۷..... روزهای خستگی
- ۲۸..... ترانه با خاک قرین

• معصومه جمالی

آینه های باور..... ۲۹

لیخند های سرخ..... ۳۰

• زهرا جهانی

دریاچه..... ۳۱

• لیلی حیدری

خواب پریشان..... ۳۲

حدیث غربت..... ۳۳

چه قدر لاله کشیدم..... ۳۴

حجم دلتنگی..... ۳۵

• فاطمه حاجی اسدی

سال های بی بهار..... ۴۳

• سیده زهرا حسینی

همه از خاکیم ولی..... ۴۶

رودهای فراموش..... ۴۷

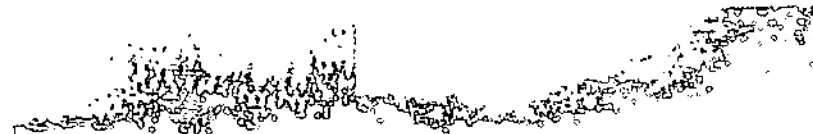
• لایلا حضرتی

سهمی برای پنجره..... ۴۸

عطر عشق..... ۴۹

جاده ماند و..... ۵۰

• انیس خلیلی

- ۵۱..... چشم باور.....
• نرگس خندان
- ۵۲..... نامه های بابا.....
• مهدیه خلعتبری
- ۵۳..... و مادران این خاک.....
• پروانه دلاور
- ۵۴..... قرن پوسیده.....
• صدایم کن.....
- ۵۵..... سبز ترین آستان.....
• مهروش داداشیان
- ۵۶..... مرا ببخشید.....
• فائزه رسکتی
- ۵۸..... غروب مبهم.....
۵۹..... درخت ها.....
- ۶۰..... سال های دور.....
• زلیخا رضوانی
- ۶۱..... بوی پیراهن.....
• مریم رزاقی
- ۶۲..... داغ های مکرر.....
• بهاره رستمی نژاد

- ۶۷.....گردان خاطرات
• سمیرا زارع
- ۶۸.....اردیبهشت ها
• می شناسمت
- ۶۹.....سولماز سیزی
- ۷۰.....خاطرات سیاه
• عارفه ستاری
- ۷۱.....حجله مهتاب
• شرح حال عشق
- ۷۲.....عادلہ سلحشور
- ۷۳.....صبح سرشار
• دو رباعی
- ۷۴.....مریم صادقی منش
- ۷۵.....در قاب خاطرات
• حنانه ظاهری
- ۷۶.....قصه بیداری
• سمیه فلاحتگر
- ۷۸.....خاطره
• فرزانه فتحی
- ۷۹.....خاطرات سرخ

- ۸۰..... اذان یاد تو.....
- ۸۱..... ریل های فاصله.....
- ۸۲..... فرصت گذشته.....
- مریم لمسو
- ۸۳..... آخرین مرد خورشید.....
- منصوره لمسو
- ۸۴..... کی می رسی برادر!.....
- ۸۵..... شبیه عشق.....
- معصومه لمسو
- ۸۶..... آن قدری عاشقم.....
- ۸۷..... اتفاقی سرخ.....
- ۸۸..... بادی وزید و.....
- سیده فاطمه میر عمادی
- ۸۹..... پله پله سفر.....
- لیلا مشفق
- ۹۰..... سرباز با یک پا.....
- مرضیه نبی زاده
- ۹۱..... مشتی استخوان.....
- ۹۲..... غریبه.....
- ۹۳..... مرد شمالی.....

- سکنه نصیری
- ۹۴..... خدا به خیر کند
- ۹۵..... ناگهان شهید
- آرزو ولی پور
- ۹۶..... فصل سبز انتظار
- ۹۷..... رسم عقاب
- ناهید یوسفی
- ۹۸..... رباعی ها
- ۱۰۰..... مزار گیاهان
- بهجت یوسفی
- ۱۰۲..... آینه ی بی غبار
- ۱۰۳..... کفش های دلگیر
- ۱۰۴..... رمز سکوت
- فریده یوسفی
- ۱۰۵..... یک شرحه داغ
- مریم یزدانی
- ۱۰۷..... باران
- ۱۰۸..... قصه های شقایق رنگ

حرف اول

سیر نزولی و صعودی هنر در گذر زمان اصولاً با ویژگی‌های زمانی و مکانی و رخدادها، همواره به گونه‌ای مستقیم ارتباط داشته است. پیشینیان ما به دنبال خویشتن خویش و رسیدن به تعالی، وصول به حقیقت وجودی خود را همراه با جهان بینی خاصی هنر نامیدند.

نگارخانه‌ی ماندگار هنر: نقاشی، موسیقی، شعر، تئاتر و... همواره خاستگاه کسانی بوده است که فارغ از معیارهای قرار داد بشری، سمت صداهایی که خارج از حس پنج گانه در جهان جاری است حرکت کرده‌اند.

حرکت تعالی بخش به سمت فضایی که محدودیت مکانی و زمانی در آن نیست و در معیارهای بشری ما نمی‌گنجد با تحت شعاع گذاردن قراردادهای بشری تا حدودی هنرمند را در جهت بسیاری از پدیده‌های معمول اما در عین حال غریب هستی راهنمایی می‌کند. به گونه‌ای که گاه منجر به هنری می‌شود که سرشت وجودی آن را «کلام» تشکیل می‌دهد یعنی درک حقیقت و قوس صعودی انسان به سمت تکامل، آن هم با واسطه‌ی کلام.

دوره‌ی قبل از انقلاب، دوره‌ی رکود هرچه بیشتر زنان در حیطه‌ی جستار خود واقعی شان بود. گم شدن در مفاهیم القا شده‌ی غلط و رایج، درگیر شدن با ماهیت زنانه‌ی صرف موجب شد آن چه که زنان قلبی با زحمت فراوان، در طی قرن‌ها به آن دست یافته بودند به دست نابودی سپرده شود. در واقع دوره‌ی قبل از انقلاب، عصر دفن دستاوردهای

هستی شناختی زنان در حیطه‌ی هنر از جمله شعر بوده است. انقلاب، در پایان دادن به نوعی خودباختگی زنان در حیطه‌ی هنر و اندیشه از جمله هنر شعر، که در آن زمان حتی تشکل کوچکی بیش نبود به موفقیت‌های چشمگیری دست پیدا کرد.

اما دفاع مقدس فرصتی تاریخی را برای بروز تفکرات و دیدگاه‌های زنان در قالب شعر فراهم کرد که انرژی نهفته شده در طی قرن‌ها سکوت و خفقان را به گونه‌ای از دانش شعری و آرایه جهان بینی جلوه گر ساخت.

عینیت بخشیدن به مفاهیم ذهنی زنان تنها به زمان جنگ تحمیلی محدود نشد. دفتر تاریخ ادبیات مقاومت ایران را زنانی ورق زدند که بیشتر آنان نسل بعد از انقلاب و دفاع مقدس بودند. این خود نشان از ظهور اندیشه‌های منبعث از انقلاب و دفاع مقدس در نسل‌های بعدی است.

تحول ایجاد شده در نوع تفکر زنان به دلیل موقعیت خاص فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در آن هنگام به بحران درون شناختی و حرکت به سوی مقصدی منجر شد که در دوره‌های قبل به دلیل عدم شکوفایی چهره‌ی آرمانی زن از آن باز مانده بودند. حال آن که در هشت سال دفاع مقدس، عنصر زن بودن و عنصر مادر بودن تبدیل به موضوعی اساسی و قابل اعتماد در حیطه‌ی هنر شعر و ثبت تأثرات ناشی از پدیده‌ی آن دوره‌ی زمانی شده بود. این دو موضوع سبب کنکاش هر چه بیشتر زنان در دقیق شدن به پدیده‌های آن زمان از دریچه‌ی جهان بینی مخصوص به خود شد.

سهم زنان در هشت سال دفاع مقدس هرگز به دادن هزاران

شهید اعم از همسر، فرزند، پدر و برادر محدود نمی شود. نقش ریشه ای این زنان در نهادینه کردن فرهنگ دفاع همراه با ایدئولوژی اسلامی، تاروپود این مملکت را بار دیگر چنان به هم بافته است که هر چه به لحاظ بعد زمانی از جنگ دور می شویم به این امر مهم بیشتر و بیشتر پی می بریم.

انسجام موجود در تفکر زنان دوره ی جنگ، چنان بود که هنوز هم بعد از سال ها، نسل جدیدی از جنگ، از تبعات معنوی آن شعر می گویند که گویی خود در آن عرصه حضور فیزیکی داشته اند.

عناصر به جا مانده از هشت سال دفاع مقدس، مزار شهدا و باز ماندگان آنان، تشییع جنازه ی شهیدان جاویدالاثر، خاکستر و استخوان و پلاک کسانی که در دوباره سازی فرهنگ این سرزمین از جان خود گذشتند و ... التزام و تعهد را در جان مایه ی شعر امروز زن مازندران موجب می شود.

اگر چه شعر زن و مقاومت استان در حیطه ی «چگونه گفتن» باید مورد نقد و بررسی قرار گیرد، ولی ما به دلیل اندک مجالسی که در اختیار داریم، به پرداخت «چه گفته های» آنان می نشینیم و با معرفی شاعران زن این استان که در تداوم ادبیات مقاومت نقش داشته اند، سعی بر آن داریم که ایده ها و دیدگاه های آنان در حیطه شعر جنگ و ادبیات مقاومت را بشناسیم.

مفاهیم ارزشی حل شده در شعر امروز مازندران به گونه ایست که هر بیت از ابیات می تواند یکی از دیدگاه های بنیادی خود را در رابطه با جنگ به گونه ای که بر کلیت شعر لطمه نزنند ارائه دهد. این مفاهیم را می توان در چند موضوع

ارزشی مانند:

- جنگ و موعود؛
- جنگ و جاودانگی؛
- جنگ و ارزش های نهادین...

نام برد.

طرح هنرمندانه ی یک شاعر در خلق یک اثر، محصول در هم آمیختگی یک یا چند عنصر با یکدیگر است که دو عنصر جنگ و موعود و در هم آمیختگی آنان به پدید آمدن شعر تصویری - غنایی می انجامد. این نوع اشعار که گاه با صراحت کلام همراه است، شاعر را در حوزه ی کلامی و بیانی چنان همراهی می کند تا تصویر گویایی از آن چه گذشت را به زیباترین و رساترین شکل ممکن به مخاطب ارائه دهد؛ مخاطبی که تشنه ی شنیدن ندیده هاست و مخاطبی که تشنه ی شنیدن دیده های خود است و می خواهد یافته هایش را در هشت سال دفاع مقدس از زبان کسی بشنود که در حوزه ی زبانی و کلامی قادر به گفتن آن ها است.

شاعران برای بیان حالات روحی و عصبانی که ذهنیت آنان را نسبت به موعود عینیت می بخشند، به واسطه ی شعر به بخشی از یافته های عینی خود در هشت سال دفاع مقدس که با موعود در ارتباط مستقیم هستند، دست یافته و در نوعی اعتراض به نیامدن آن موعود از نظر پنهان و در التماسی مقدس، عدالت را می خوانند. گاه آمیختگی جنگ و موعود در شعر معاصر چنان تلخ و گزنده است که خواننده را به تفکر در رابطه با معضلات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی وا می دارد و گاه چنان شیرین و دلپذیر است که امید آمدن موعود را در

مخاطب بر می انگیزد.

فریاد رسای شاعران زن را از گلوی شعر می شنویم که در جهت پاسداشت ارزش ها و اعتراض به ضد ارزش ها قدم بر می دارند و موعود را با اشاره به این پدیده ها می خوانند.

شاعران زن با درک عمیق باورهای اسلامی با ذهنیتی که درگیر آغاز و پایان زندگی است و به شکلی کاملاً آشکار به ماهیت ابدی انسان اشاره می کنند و در رد تفکر مادیون مبنی بر - مرگ پایان زندگی - با تقدیس از این نوع مرگ - شهادت - یاد می کنند و تلاش شاعر در هویت بخشیدن به ارزش هایسی که در صورت نپرداختن به آن، بیم از بین رفتن می رود کاملاً مشهود است.

ارتباط ملموس با اشیایی اهورایی مانند پوتین، پلاک، استخوان، چغیه، و ... یکی دیگر از موضوعات ماندگار ادبیات مقاومت امروز است؛ عناصری که اگر بدان پرداخته نشود غبار زمان کم کم بر ساحت ذهن ها می نشیند و آن چه که باید باشد تا هویت جنگ بر ما و آیندگان معلوم شود را به بوته ی فراموشی خواهد سپرد.

یکی دیگر از ابعاد پرداخته شده در شعر جنگ، جاویدالاثرا به عنوان نمادی ماندگار از فرهنگ ایرانی - اسلامی هستند.

شعر مازندران همپای شعر معاصر با اعتقاد به التزام و تعهد به این بعد از مقوله ی جنگ پرداخته و در پردازشی متأثر، سعی در تعریف فراگیر جاویدالاثرا و نقش کنونی آنان بر تفکر جاری مردمانی دارد که سال هاست آنان را چشم در راهند.

با تاملی چند بر شعر امروز مازندران، یافته های ارزشمندی را تجربه خواهیم کرد که در حیطه ی جنگ تحمیلی و هشت

سال دفاع مقدس با پرداختن به ابعاد گوناگون و ارزش بخشیدن به معیارهای بعد از جنگ و شناخت هر چه بیشتر آنان، گامی موثر در جهت اعتلای فرهنگی این استان برداشته اند.

امید این که اثر بیش رو که در نوع گردآوری خود، ناظر بر جمع آوری مجموعه ی شعر زنان در حوزه ی ادبیات مقاومت و پایداری و در گستره ی استانی است و از این حیث می توان مدعی شد، مابه ازایی از آن با ویژگی های برشمرده در کشور وجود نداشته، بتواند انعکاسی از شایستگی زنان در عرصه ی ادبیات مقاومت را فراهم ساخته و مایه ی انگیزش هر چه بیشتر زنان اهل قلم در این حیطه گردد.

در پایان بر خود فرض دانسته از ریاست محترم ستاد کنگره ی بزرگداشت سرداران و ده هزار شهید استان مازندران جناب سرهنگ رنجدوست و همت عزیزان در کمیته ی تدوین و انتشارات به پاس فراهم آوردن زمینه ی چاپ اثر قدردانی نمود و توفیقات روزافزون تلاش گران عرصه ی نشر و ترویج مفاهیم گرانشنگ دفاع مقدس را از خداوند منان مسالت نمایم.

مریم رزاقی

پاییز ۸۸

